

לקוטי שיחות
PROJECT
LIKKUTEI
SICHOS

פענוח הערות ומראי-מקומות

לקוטי שיחות חיי שרה חלק כ שיחה א.

משכיל לדוד. וכל זה גבי שרה משום דאיכא תרתי מילי להקיש יופי והעדר החטא משו"ה הוצרך קרא למיהדר ולכתוב שני חיי שרה להשוות כלן כדאמרן אבל גבי אברהם דלא שייך למדרש יופי לא הוצרך לחזור ולכלול דבל"ז נדרש שפיר בן ק' כבן ע' מה בן ע' בלא חטא מאותן שעונשם בידי שמים אף בן ק' כן.

רא"ם. מאחר שאין בו יתורא דשני חיי המורה על השווי יחוייב בהכרח שיפורש בן ק' שלא כבן ל' ובן ל' שלא כבן ז' דבן ז' ה' בלא חטא ויפה ובן ל' הי' בחטא ומכוער ובן ק' חזר בתשובה והי' זקן ומכוער.

משכיל לדוד שם. מה בת כ' ודאי לא חטאה מאותן העבירות שחייבין עליהם בידי שמים שהרי עדיין אינה בת עונשין בידי שמים קוד' מ"ת עד הק' אף בת ק' אע"ג שנכנסה כבר לכלל העונש היתה בלא חטא מאותן הנזכרים.

דברי דוד שם באו"א. והכוונה שם ג"כ דחלק הגדול שהוא בר עונשין דהיינו בן ק' הי' כמו חלק הבינוני שהוא בן ע' דהוא אינו בו עונשין כיון שהוא פחות מק' ול"ת שעכ"פ חטא אלא שאין עליו עונש לזה אמר בן ע' כבן ה' דודאי בן ה' אינו חוטא כלל כי אין לו יצה"ר כן הי' אברהם בן ע' והיינו עד בן ק'.

רש"י בראשית ה, לב. ד"ה בן חמש מאות שנה. אָמר רבי יודן מה טעם פל הדורות הולידו לק' שנה וזה לחמש מאות? אָמר הקב"ה אִם רָשָׁעִים הֵם יֵאָבְדוּ בְּמִים וְרַע לְצַדִּיק וְהוּא, נֶאֱמַר צַדִּיקִים הֵם אֲטָרִים עָלָיו לַעֲשׂוֹת תְּבוּת הַרְבֵּה, כִּבְשׁ אֶת מַעֲיָנוֹ וְלֹא הוֹלִיד עַד חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה יָפֶת הַגָּדוֹל שֶׁבְּכִנּוּי רֵאוּי לַעֲנִשׁוֹן לַפְּנֵי הַמַּבּוּל (בראשית רבה), דְּכָתִיב כִּי הִנָּעַר בֶּן מֶאֱהָ שָׁנָה

(1) פרשתינו כג, א. נִיָּהִיו חַיֵּי שָׁרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׁרָה:

רש"י ד"ה ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים. לְכַף נִכְתַּב שָׁנָה בְּכָל פֶּלֶל וּכְלָל, לֹאמַר לָךְ שֶׁכָּל אֶחָד נִדְרָשׁ לַעֲצֹמוֹ, בַּת ק' כָּבַת כ' לַחֲטָא, מֵהַ בַּת כ' לֹא חֲטָאָה, שֶׁהָרִי אֵינָה בַת עֲנָשִׁין, אֵף בַּת ק' בְּלֹא חֲטָא, וּבַת כ' כָּבַת ז' לִיפִי:

(2) פרשתינו כה, ז. וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר־חָיָה מֵאֹת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחָמֵשׁ שָׁנִים:

רש"י ד"ה ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים. לְכַף נִכְתַּב שָׁנָה בְּכָל פֶּלֶל וּכְלָל, לֹאמַר לָךְ שֶׁכָּל אֶחָד נִדְרָשׁ לַעֲצֹמוֹ, בַּת ק' כָּבַת כ' לַחֲטָא, מֵהַ בַּת כ' לֹא חֲטָאָה, שֶׁהָרִי אֵינָה בַת עֲנָשִׁין, אֵף בַּת ק' בְּלֹא חֲטָא, וּבַת כ' כָּבַת ז' לִיפִי:

(3) פרשתינו כה, יז. וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מֵאֹת שָׁנָה וְשִׁלְשִׁים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים וַיָּגַע וַיָּמָת וַיֵּאֱסָף אֶל־עַמּוּיוֹ:

רש"י ד"ה ואלה שני חיי ישמעאל וגו'. אָמַר רַבִּי חֵיָא בַּר אֲבָא לְמָה נִמְנָו שְׁנוֹתָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל, כְּדִי לִיַּחֵס בֵּהֶם שְׁנוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב מִשְׁנוֹתָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל, לְמַדְנֵוּ שֶׁשְׂמִשׁ יַעֲקֹב בְּבֵית עֵבֶר י"ד שָׁנָה כְּשֶׁפָּרַשׁ מֵאֲבִיו לָדָם שֶׁבָּא אֶצְלוֹ לָבוֹ, שֶׁהָרִי כְּשֶׁפָּרַשׁ יַעֲקֹב מֵאֲבִיו מֵת יִשְׁמָעֵאל, שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּלֶךְ עֶשְׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל וְגו' (בראשית רבה כ"ה), כְּמוֹ שֶׁמִּפְרָשׁ בְּסוּף מְגִלָּה נִקְרָאת:

(4) דברי דוד ר"פ. ובאברהם שלא שייך בו מענין יופי שאין יופי אלא לאשה לא פירש"י רק מעלה אחת דהיינו לחטא אמר שם בן ק' כגן ע' ובן ע' כבן ה'.

ימות (ישעיהו ס"ה) רָאוּי לְעַנֵּשׁ לְעֵתִיד, וְכֵן לִפְנֵי מִתֵּן תּוֹרָה:

רא"ם שם. כדי שלא יהא יפת הגדול שבבניו. בב"ר דכתיב אחי יפת הגדול ופרש"י הגדול שב אל יפת לא אל שם והוכיח זה מן המקראות ומה שהוצרך לתת טעם איחור הולדתו מכל שאר אנשי דורו כדי שלא יהא יפת הגדול שבבניו ראוי לעונשים בעת המבול ולא הספיק לו מה שאמר מפני שאם ה' מוליד קודם היותו בן ת"ק אם היו רשעים יאבדו במי המבול וזה רע לצדיק ואם היו צדיקים היה מטריחו לעשות תיבות הרבה לפיכך כבש מעיינו ולא הוליד עד בן ת"ק שנה הוא מפני שבזולת זה עדיין יש לטעון מה הרויח נח בהמתנתו עד ת"ק שנה עדיין הקושיא במקומה עומדת שאם יהיו רשעים יאבדו במים וזה רע לצדיק ולפיכך השיב ואמר שמבן חמש מאות שנה ומעלה כל הנולדים לו לא יהיו בני עונשין ואם תאמר בב"ר נחלקו ר' יודן ורבי נחמיה רבי יודן אמר מה טעם כל דור מוליד למאה שנה ולמאתים שנה ונח הוליד בת"ק שנה אמר הקדוש ב"ה אם רשעים הם יאבדו במבול ורע לצדיק ואם צדיקים הם אטריח עליו ויעשה תיבות רבות וכבש מעיינו ולא הוליד עד בן ת"ק שנה ורבי נחמיה אמר אפי' יפת היותר גדול לכשיבא המבול אינו בן מאה שנה הראוי לעונשין ורש"י ז"ל איך ערב דברי שניהם וכתבן בשם רבי יודן יש לומר שרש"י ז"ל סובר שרבי יודן מודה לר' נחמיה שמבן ת"ק שנה ומעלה כל הנולדים לו אינן בני עונשין דאם לא כן עדיין הספק במקומו עומד שאם יהיו רשעים יאבדו במבול ורע לצדיק אלא שרבי נחמיה חולק על רבי יודן ואומר קודם חמש מאות שנה כל הנולדים היו בספק רשעים ולפיכך כבש מעיינו עד בן חמש מאות שיצאו מכלל ספק רשעים לא שאם היו צדיקים היה מטריחו בתיבות רבות כי אין חשש מזה ולפיכך ערב דברי ר' נחמיה עם דברי ר' יודן מכיון שבדברי ר' נחמיה אין במחלקות כלל ששניהם שוים שהפחותים ממאה שנה אינן בני עונשין:

גו"א שם. ובמדרש רבה (ב"ר כו, ב) ר' יודן אומר מה טעם שכל הדורות הולידו למאה ונח לת"ק, אמר הקב"ה אם רשעים הם יאבדו במבול (ויהיו) [ויהיה] רע לצדיקים, ואם צדיקים הם אטריח כו', ר' נחמיה אומר אפילו יפת הגדול לא היה ראוי לעונש עד שנתיים אחר המבול עד [כאן]. ולדעת רש"י צריך לומר דר' יודן ור' נחמיה לא פליגי, שהרי רש"י חבר שתי הדעות יחד. והרא"ם תירץ דפליג ר' נחמיה אדר' יודן, דלר' נחמיה לא היה טעם שכבש הקב"ה מעיינו רק בשביל ספק

רשעים שמא יהיו רשעים, אבל בשביל שיהיו צדיקים ויצטרך לכמה תיבות לא חייש. ודוחק גדול הוא דבשביל טעמא יתירה שנתן ר' יודן שאם יהיו צדיקים יצטרך לתיבות הרבה – יהיה חולק עליו, אבל בודאי ר' נחמיה פליג, כי לדעת ר' יודן כדי שלא יולד הרבה בנים כבש השם מעיינו, ואחר שהתחיל להוליד אם היו לו בנים רשעים היו בני עונשין ולא מהני כבוש מעיין, רק שלא יהיו לו הרבה בנים. ואלו ג' בנים – זכות נח וזכותו גרם שלא חטא, ואם לאלו שלשה עמד זכותו – לא עמד זכותו להרבה בנים. ולדעת ר' נחמיה היה כבוש מעיינו כדי שלא יהיה אפשר שהגדול בבניו בן עונשין. ורש"י כתב אליבא דר' נחמיה, כי אף לר' נחמיה צריך לומר שאם היה לו בנים רשעים היה רע לצדיק, דאם לא כן יוליד בנים מיד ואף אחר שיהיה בן ת"ק, ואז אותן שנולדו אחר שהיה בן ת"ק לא יהיו בני עונשין, אלא שהיה רע לצדיק כדלעיל, ולא קשיא: ומה שאמר שקודם מתן תורה לא היה ראוי לעונש אלא אם כן היה בן ק', יש להקשות למה נענשו ער ואונן בידי שמים (להלן לח, ז-ט) ולא היו בני מאה, ויש לתרץ שבית דין של מעלה אין מענישין, אבל עונש הקבוע לחטא שהמוציא שכבת זרע לבטלה עונשו מיתה בידי שמים כדאיתא בפרק כל היד (נדה יג.), וכיון שאין צריך דין, שזה דינו קבוע, חייב מיתה. דאם לא כן אחר מתן תורה בית דין של מעלה עד כ' שנה אין מענישין (שבת פט ע"ב) – אם אוכל חלב לא יהא חייב מיתה בידי שמים או כרת, אלא כמו שאמרנו:

(5) וישלח לה, כת. בַּיְהִי יָמִי יִצְחָק מֵאֵת שָׁנָה וּשְׁמָנִים שָׁנָה:

ויחי מז, כת. וַיְחִי יִצְחָק בְּאַרְצָא מִצְרַיִם שְׁבַע עָשָׂר שָׁנָה וַיְחִי יִמְיָ יִצְחָק שְׁנֵי חֲזֵי שְׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמֵאֵת שָׁנָה:

ויחי נ, כו. וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן־מִנְחֵם וַעֲשָׂר שָׁנִים וַיַּחְנֹטוּ אֹתוֹ וַיִּשָּׂם בְּאֶרְזוֹן בְּמִצְרַיִם:

(6) רמב"ן. מאה שנה ועשרים שנה לשון רש"י (רש"י על בראשית כ"ג:א') לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו בת מאה כבת עשרים לחטא ובת עשרים כבת שבע ליופי וכן כתב בשני חיי אברהם (רש"י על בראשית כ"ה:ז') ואין מדרשו זה נכון שהרי בשני חיי ישמעאל (שם פסוק יז) נאמר כשני חיי אברהם בשוה ולא היו שוים בטובה אבל היה מתחלה רשע ועשה תשובה בסוף ועוד כי שנה שנה לחלק משמע ואיננו נדרש להשוותן אבל "שנה שנה ושנים" דרך

הלשון הוא ומה שאמרו בבראשית רבה (בראשית רבה נ"ח:א') בת מאה כבת עשרים לחטא לא דרשו כן אלא מיתור הלשון שחזר ואמר "שני חיי שרה" שכללן והשווה אותן ולא ידרשו כן באברהם:

משכיל לדוד. והכי דרשי' מה בת כ' ודאי לא חטאה מאותן העבירות שחייבין עליהם בידי שמים שהרי עדיין אינה בת עונשין בידי שמים קוד' מ"ת עד הק' אף בת ק' אע"ג שנכנסה כבר לכלל העונש היתה בלא חטא מאותן הנזכרים. ובת כ' כבת ז' ליופי נמצא שכבר נדרש כל א' לעצמו ונלמד ההיקש ואח"כ נאמר ההיקש עצמו לפי הפשט מה בת ק' לא חטאה מאותן החטאים דלעיל שהרי כבר הוקשו ק' לכ' אף בת ק"כ כן. ושוב נלמד קכ"ז מק' בענין זה ועדיין לא שמענו אלא שבת קכ"ז כשמתה היתה בלא חטא מאותן דלעיל ושבת כ' היתה יפה ואכתי צריכי' למילף שלא היו לה גם מאותן החטאים שיש בהם עונש ביד אדם ועוד שגם בת קכ"ז הית' יפה להכי אהני שני חיי שרה דלקמן דפירש"י כולן שוין לטובה דמקשי' כלהו לשבע בין לצד היופי בין לצד בלא שום חטא אף אותן דעונש' בידי אדם וכל זה גבי שרה משום דאיכא תרתי מילי להקיש יופי והעדר החטא מש"ה הוצרך קרא למיהדר ולכתוב שני חיי שרה להשוות כלן כדאמרן אבל גבי אברהם דלא שייך למדרש יופי לא הוצרך לחזור ולכלול דבל"ז נדרש שפיר בן ק' כבן ע' מה בן ע' בלא חטא מאותן שעונשם בידי שמים אף בן ק' כן ומה בן ה' בלא חטא מאותן שעונשם בידי אדם שהרי עדיין אינו בן עונש עד י"ג אף בן ע' כן ושוב נדרש למט' ומה בן ע' בלא חטא דבידי אדם שהרי הקיש לז' אף בן ק' כן ומה בן ק' בלא שום חטא לא זה ולא זה אף בן ק"ע כן וכן בן קע"ה כמו בן ק"ע וכדרך שנדרש גבי אברהם ה"נ נדרש גבי ישמעאל ואע"ג דישמעאל חטא תחלה הרי ידוע שארז"ל שהשב בתשוב' שלימה זדונות נעשות לו כזכיות והלכך שפיר מצי' להקיש כל שנותיו ותדע דהא אברהם גופיה איכא מ"ד דבן ע"ח שנים הכיר את בוראו ואפ"ה מקשי' כל שנותיו אלא כדאמרן. והיא גופה טעמא שהוצרך הקדוש ברוך הוא לכתוב כן דוקא גבי אברהם ושרה מה שלא עשה כן בכל שאר הצדיקי' לומר דאע"ג שהללו נולדו בין רשע' ותכף שנולדו לא הכירו בורא' ולא עבדוהו עד שהכירו בו מתוך חקירתם אפ"ה חשיב שפיר כאילו היו כן מלידה ומבטן וכן גבי ישמעאל כתב כן קרא לאשמועי' היא גופה שהשב בתשובה כל זדונות נעשות כזכיות ונמצא כאילו הרבה זכיות כל ימיו שכל העבירות זכיות הנה אחר התשובה ורש"י לא חש להאריך ולבאר כן גבי ישמעאל דממילא מובן זולת רמזו

במ"ש ויגוע לא נאמ' גויעה אלא בצדיקים ומיהו לאו למימרא דישמעאל הגיע למדרגת אברהם חלילה לומר כן אלא לפי מדרגתו קמ"ל קרא דאותה מדרגה שהגיע בסוף ימיו כשעשה תשוב' מעלה עליו הכתו' כאילו כל ימיו היה כן באותה מדרגה ובזה ספו תמו כל הקושיות והכל הולך על נכון:

גו"א. ואם תאמר גבי אברהם דפירש"י לקמן (כה, ז) בן מאה כבן שבעים לחטא וכן שבעים כבן חמשה לחטא' מנא לן למדרש היקישא, דילמא לחלק בא ולא להיקש, דהא התם לא כתיב שני חיי אברהם', ויש לומר דהתם כתיב (שם) "ואלה ימי שני חיי אברהם", ולא הוי למכתב רק "ואלה ימי אברהם", ולפיכך "שני חיי" להקיש בא, וכך דרשינן גבי אברהם בן מאה כבן שבעים לחטא וכן ע' כבן חמשה לחטא'. והא דלא מקיש בן מאה כבן חמשה לחטא ולא לכתוב "שנה" אצל שבעים, דאם היה כתוב "שנה" אצל מאה ושבעים ו"שנה" אצל חמשה לא הוי שום יתור, דבשאר דוכתיה נמי כתיב שני פעמים "שנה". ועוד דהווא אמינא כשהיה זקן לגמרי היה בלא חטא, היינו שעשה תשובה, קא משמע לן בן מאה כבן שבעים' שזה היה עיקר ימיו, ולא חטא. והשתא יתורץ הא דכתיב גבי ישמעאל גם כן "שנה" "שנה", ובודאי התם לא למדרש כמו אברהם אתא, אלא שיש לומר דלכך כתב "שנה" "שנה" גבי ישמעאל למדרש לחלק, דהתם אין שום יתור למידרש היקשא, דכתיב (להלן כה, יז) "אלה שני חיי ישמעאל", ודרשינן בן ק' שלא כבן ל', ובן ל' שלא כבן ז'. בן ז' היה בלא חטא לגמרי, ובן ל' חטא ויצא לתרבות רעה, ובן מאה חזר בתשובה.

ספר זכרון. כג (א) מאה שנה ועשרים שנה למה נכתב שנה וכו'. כבר כתב הרמב"ן ז"ל שאין מדרשו של הרב נכון שהרי בשני חיי ישמעאל נמי כתי' שנה בכל כלל וכלל ולא היו כלן שוים שהרי בתחלה היה רשע ובסוף עשה תשובה. ומה שאמרו בב"ר בת עשרים כבת שבע בת מאה כבת עשרים דרשו כן ממה שחזר ואמ' שני חיי שרה לא מפני שכ' שנה שנה ולכן לא תמצאם שדורשים כן בשני חיי אברהם לפי שלא חזר ואמר בו שני חיי אברהם ולאפוקי מהרב ז"ל שדרשה ג"כ שם זאת היא כונת הרמב"ן ז"ל. ואומ' אני שמחמת דקדוק הלשון הוזקקו ז"ל לדרוש בשרה ולא באחרים שכיון שבשני שרה לא אמר מאת בת"ו הסמיכות אלא מאה מוכרת למה יאמר בה שנה די לו שיאמר מאה ועשרים שנה ושבע שנים אלא לדרשה הוא דאתא שנה עם מאה לעורר אותנו שכל פרקי ימיה היו שוים אבל באחרים הואיל

ואמר מאת בתי"ו הסמיכות אין שנה מיותרת ואין מקום לדרשה שם וזה על דרך שלמדתי מהרמב"ן ז"ל שסובר שבשני חיי אברהם לא דרשו כן אבל על דרך רש"י ז"ל ליתא דהא באברהם נמי כתי' מאת בתי"ו ודרשוהו וכבר אפשר לומר שמה שפירשו כן באברהם הוא מיתור ימי דכתי' ביה ואלה ימי שני כמו שפי' חזקוני:

(8) רע"ב . ויהיו חיי שרה לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל לומר' לך שכל אחד נדרש לעצמו וכו' עד שווין בטובה. קשה שהרי גבי אברהם לא דריש רק לדבר אחד בן מאה כבן שבעים וכבן חמש בלא חטא. ועוד שהרי גבי ישמעאל לא דריש להו כלל. וי"ל דהכא דריש הכי משום דסמך אסיפא דקרא דכתיב שני חיי שרה דלא אצטריך אלא למימר כולן שווין בטובה. ואם היינו דורשין כמו באברהם לא היה צריך דכבר שמעינן ליה מרישיה דקרא וגם גבי אברהם לא דרש ליה אלא מכח ייתורא דקרא דכתיב ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי אבל גבי ישמעאל דליכא שום יתורא לא דריש. מהר"ר:

מזרחי ד"ה בת ק. בת ק' כבת כ' לחטא. לאו משנה שנה מפיק לה דמשנה שנה חלוק משמע ולא היקשא אלא משני חיי שרה הוא דמפיק לה כדלקמיה והכא אגב גררא מייתי לה לאשמעינן נפקותא דכל אחד נדרש לעצמו.

שם ד"ה שני חיי שרה כלן שווין לטובה. פירוש בת ק' כבת כ' ובת כ' כבת ז' דאם לא כן שני חיי שרה למה לי הרי כבר כתוב ויהיו חיי שרה אלא על כרחינו לומר דלא אתא אלא לאקושי בת ק' לבת כ' ובת כ' לבת ז'.

משכיל לדוד. לא ירדתי לסוף דעתו כלל חדא דמלשון רש"י נראה בהדיא דמהקישא דשנה שנה הוא דמפיק ויתורא דשני חיי שרה כבר פירשו רש"י בדיבור דלקמן ומשמע בהדיא מלשוננו לימוד אחר הוא ההוא דלקמי'.

גו"א. אמנם כל משא ומתן של הרא"ם הם דברים שאין הדעת מקבל שהרי לא הי' צריך לומר בת ק' כבת כ' רק בת מאה כבת ז' לחטא ובת כ' כבת ז' ליופי והכל יש להקיש לבת ז' דהכי מסתבר טפי שהרי בת ז' לא חטאת בודאי לא עונשי שמים ולא עונשי אדם אבל התירוף שבו יתורץ הכל בלי קושיא דודאי דרך הכתוב לכתוב שנה שנה בכל אחד ואחד.

לבוש האורה. אמנם כל משא ומתן של הרא"ם הם דברים שאין הדעת מקבל שהרי לא הי' צריך לומר בת ק' כבת כ' רק בת מאה כבת ז' לחטא ובת כ' כבת ז' ליופי והכל יש להקיש לבת ז' דהכי מסתבר טפי שהרי בת ז'

לא חטאת בודאי לא עונשי שמים ולא עונשי אדם אבל התירוף שבו יתורץ הכל בלי קושיא דודאי דרך הכתוב לכתוב שנה שנה בכל אחד ואחד.

מזרחי. ועוד מ"ש הרב דבישמעאל ליכא יתורא עינין הרואות דבדידי' נמי איכא יתורא דכתיב ואלה שני חיי ישמעאל והו"ל ואלו חיי ישמעאל דכתיב הכא ויהיו חיי ישמעאל.

שה"ג. חזקוני. מאה שנה. פרש"י לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל לומר וכו'. וא"ת הרי בישמעאל כתיב שנה בכל כלל אלא י"ל היני דכתיב מאת דצריך למיכתב שנה אבתרי' לא דרשינן בי' אבל גבי שרה כתיב מאה ומסתי' בלא שנה וכתיב שנה בתרי' ש"מ לדרשא אתא ומה שאנו דורשים אותו גבי אברהם אע"ג דכתיב בי' מאת היינו משום דכתיב בי' ימי שהוא מיותר.

גו"א. אבל כאן דכתיב ויהיו חיי שרה משמע דבא הכתוב להגיד כל חיי ולאחוי לחלקם ולכתוב בכל כלל וכלל שנה שדוקא השנים הם מחולקים אבל אין החיים מחולקים והו"ל למכלל הכל ביחד לומר מאה ועשרים ושבע שנים וכן גבי אברהם דכתיב ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי וגו' מה שכתב ואלה ימי שני כאלו כתיב חיי אברהם שהרי הכתוב אומר ימי שני ואין הימים מחולקים רק השנים א"נ שהרי כתיב אשר חי וכיון דהכתוב בא להגיד חייו דהיינו כל חייו ביחד לא הו"ל לחלק ביניהם רקלכתוב ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי מאה ושבעים וחמשה.

לבוש פרשתינו כה, ז. יש מקשים דהא גבי ישמעאל ג"כ כתיב כה"ג מאת שנה ושלישים שנה ושבע שנים והתם א"א למידרש כן ונ"ל דהכא מאשר חי נפקא מדכתיב אשר חי משמע שכולן שווין לטובה.

(10) גו"א. ואם תאמר גבי אברהם דפירש"י לקמן (כה, ז) בן מאה כבן שבעים לחטא ובן שבעים כבן חמשה לחטא מנא לן למדרש היקשא, דילמא לחלק בא ולא להיקש, דהא התם לא כתיב שני חיי אברהם,

דברי דוד. ותו דגב' אברהם פירש"י כבן ע' למה זכר הפסוק כלל כבן ע' שם אלא די לומר בן ק' כבן ה' בזה.

(11) לך לך יז, יז. ויפל אברהם על־פניו ויצחק ויאהרן בלבו הלכו מאה־שנה וילד ואם־שנה הבת־תשעים שנה תלד:

12) רש"י שם ד"ה ואם שרה הבת תשעים שנה. היתה כדאי לילד; ואף על פי שדורות הראשונים היו מולידים בני ת"ק שנה, בימי אברהם נתמעטו השנים ככר וכא תשות פח לעולם, צא ולמד מעשרה דורות שמנח ועד אברהם, שמקרו תולדותיהן בני ס' ובני ע':

רמב"ן שם. הלבן מאה שנים יולד. אין הפלא בגן ק' שנה שיוולד כי האנשים יולידו כל ימי היות בהם הליחה בני תשעים רבני מאה גם בדורות האלה אף כי בימי אברהם שלא עברו מימיו פי השנים והנה אח"ז מי שנה הוליד בנים רבים מקטורה אבל אמר הלבן מאה שנה שלא הוליד בבחרותו מן האשה הזאת יוליד ממנה עתה אחרי מאה ואחרי תשעים ופסק ממנה אורח נשים כי ידע כן ולכך אמר כן בתחלה כשנאמר ונתתיך לגוים עד אמרו אליו כי משרה יוליד וצוה אותו וקראת את שמו יצחק בעבור הצחוק שעשה אברהם וזה לאות כי ה' לאמונה ולשמחה ואחרי שקרא אותו אברהם כן כאשר צוה אותו אמרה שרה הכי יקרא שמו יצחק כי צחוק עשה לי אלקים.

רא"ם. ואע"פ שהדורות הראשונים היו מולידים בני ת"ק שנה בימי אברהם נתמעטו השנים וכו' לא הבינותי דבריו בזה כי אע"פ שנתמעטו השנים בימי אברהם עדיין הקושיא במקומה עומדת שלא ה' לו לתמוה ע"ז כי יחס הק' אל הקע"ה שהם שנותיו של אברהם הוא כיחס הת"ק אל התתק"נ שהם שנותיו של נח בקרוב ועוד שלא הוליד בן ת"ק שנה אלא נח לבדו שנסתם מעיינו כדי שלא יוליד בנים שאינם הגונים ויהיו יותר מבני ק' שנה ויתחייב כלייה.

שפתי חכמים - כתב הרא"ם לא הבינותי דבריו ... והאריך בקושיא ונראה כי עיקר תמיהת אברהם ה' על שהיו שניהם זקנים דאפשר שמוליד זקן אם אשתו ילדה אבל שניהם זקנים ויולידו הנה דבר תמוה ועוד הקשה מה פריך רש"י מנח והלא גבי נח .. י"ל כי לא הגזירה אלא אלא שנסתם מעיינו אבל מה שהוליד אחר ת"ק שנה לא בגזירה ה' אלא בטבע ודוק.

13) נח יא,כו. ויחיתרח שבועים שנה ויולד את-אברהם את-נחור ואת-הרן:

תולדות כה, כו. ואחר-כך יצא אחיו וינזו אשתו בעקב עשו ויקרא שמו יעקב ויצחק בן-ששים שנה בלדת אתם:

כריתות ו עמוד ב. תנו רבנן מותר הקטרת אחת לששים או לשבעים שנה היו מפטמין אותה לחצאין.

ירושלמי יבמות פרק ח הלכה ג. דאמר רבי חנינה. אחת לששים ולשבעים שנה הקדוש ברוך הוא מביא דבר בעולם ומכלה ממזיריהו ונוטל את הכשירין עמהו שלא לפרסם את חטאיהו.

14) לך לך טז, טז. ואברהם בן-שמונים שנה ושש שנים בלדת-הגר את-ישמעאל לאברהם: {ס}

15) וירא יח, יא. ואברהם ושרה זקנים באים בימים קדל להיות לשנה ארץ פגשים:

16) נח יא, ל. ונחתי שרי עקרה אין לה ולד:

יבמות סד עמוד ב. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוי: שרה אמנו אילונית היתה, שנאמר: "ונחתי שרי עקרה אין לה ולד", אפילו בית ולד אין לה.

לך לך טז, ב. ונאמר שרי אל-אברהם הנה-נא עצרני והנה מלדת בא-נא אל-שפחתי אולי אבנה ממנה וישמע אברהם לקול שרי:

17) יבמות שם. אי הכי, אברהם נמי עקור היתה!.....אמר רבי יצחק: מפני מה היו אבותינו עקורים מפני שהקדוש ברוך הוא מתאנה לתפלתן של צדיקים.

רש"י לך לך טז, ה. ד"ה ויוצא אתו החוצה. לפי פשוטו הוציאו מאהלם לחוץ לראות הפוככים, ולפי מדרשו אמר לו צא מאצטגנינות שלך שראית במנלות שאינה עתיד להעמיד בן, אברהם אין לו בן, אבל אברהם יש לו בן, שרי לא מלד, אבל שרה מלד; אני קורא לכם שם אחר וישמנה המזל

18) וירא יח, יד. היפלא מיהנה דבר למולד אשוב אליו כעת סנה ולשרה בן:

20) וירא יח, יב. ונתצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלתי היתה-לי עדנה נאדגי נקון.

רש"י לך לך טז, ה. ד"ה חמסי עליך. חמס העשוי לי, עליה אני מטיל הענש; כשהתפללת להקב"ה מה תמן לי ואנכי הולד צרירי, לא התפללת אלא עליה, והנה לה להתפלל על שנינו, והייתי אני נקצת עמה, ועוד דבריה אמה חמס ממני, שאמה שומע בזיוני ושומק (בראשית רבה):

21) פרשתנו כה, א. ויסף אברהם וינקח אשה וישמה קטורה: ונתלד לו את-זמרה ואת-יקשו ואת-מדן ואת-ישבק ואת-שנים:

רש"י פרשתינו כד, סב ד"ה מבוא באר לחי רואי.
שְׁהֵלָה לְהֵבִיא הָגֵר לְאַבְרָהָם אָבִיו שְׁיִשְׁאָנָה (בראשית רבה):

(23) לך לך יז, ו. וְהִפְרַתִּי אֶתְּךָ בְּמֵאֵד מֵאֵד וּנְתִיתִיךָ לְגוֹיִם וּמְלָכִים מִמֶּנּוּ יֵצְאוּ:

שם פסוק טז. וּבִרְכַּתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לָךְ בֶּן וּבִרְכַּתִּיהָ וְהִנֵּתָה לְגוֹיִם מְלָכִי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ:

(23)* רש"י ס"פ תולדות. אחות נביות. מִמֶּשְׁמַע שְׁנֵאֲמַר בַּת יִשְׁמַעֲאֵל אֵינִי יוֹדַע שֶׁהִיא אַחֹת נְבִיּוֹת? אֵלֶּה לְמַדְנֹו שְׁמֵת יִשְׁמַעֲאֵל מִשְׁיַעֲדָה לַעֲשׂוֹ קֶדֶם נִשְׁוֹאָיָהּ וְהַשְׁיָאָה נְבִיּוֹת אַחֵיהָ, וְלַמַּדְנֹו שֶׁהִיא יַעֲקֹב בְּאוֹתוֹ הַפָּרָק בֶּן ס"ג שָׁנִים, שֶׁהָרִי יִשְׁמַעֲאֵל בֶּן ע"ד שָׁנִים הָיָה כְּשֶׁנּוּלֵד יַעֲקֹב, י"ד שָׁנָה הָיָה גָדוֹל יִשְׁמַעֲאֵל מִצִּחָק, וְצִחָק בֶּן ס' שָׁנָה בְּלֻדָּת אוֹתָם הָרִי ע"ד, וּשְׁנֹוֹתָיו הָיוּ קל"ו, שְׁנֵאֲמַר וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמַעֲאֵל וְגו', נִמְצָא יַעֲקֹב כְּשֶׁמֵּת יִשְׁמַעֲאֵל בֶּן ס"ג שָׁנִים הָיָה, וְלַמַּדְנֹו מִכָּאן שֶׁנֶּשְׁטָמַן בְּבֵית עֶבֶר י"ד שָׁנָה וְאַחֲרַי כֹּה הֵלֵךְ לַחֲרוֹן, שֶׁהָרִי לֹא שָׁהָה בְּבֵית לָבָן לִפְנֵי לֻדָּתוֹ שֶׁל יוֹסֵף אֵלֶּה י"ד שָׁנָה, שְׁנֵאֲמַר עֲבַדְתִּיךָ אַרְבַּע עָשָׂרָה שָׁנָה בְּשִׁתִּי בְּנִתִּיךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנְךָ, וְשֹׁכֵר הַצֹּאן מִשְׁנֹוֹלֵד יוֹסֵף הָיָה, שְׁנֵאֲמַר וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת יוֹסֵף וְגו'; וְיוֹסֵף בֶּן ל' שָׁנָה הָיָה כְּשֶׁמָּלָךְ, וּמִשָּׁם עַד שֶׁיָּרֵד יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם ט' שָׁנִים, ז' שָׁל שָׁבַע וּב' שָׁל רָעָב, וְיַעֲקֹב אָמַר לִפְרָעָה יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרֵי שְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה – צֹא וְחֹשֶׁב י"ד שְׁלֹפְנֵי לֵדֵת יוֹסֵף וּשְׁלֹשִׁים שָׁל יוֹסֵף וְתִשְׁעַ מִשְׁמָלָךְ עַד שָׁבָא יַעֲקֹב, הָרִי נ"ג, וְכִשְׁפָּרֵשׁ מֵאֲבִיו הָיָה בֶּן ס"ג, הָרִי קי"ו, וְהוּא אוֹמֵר שְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה, הָרִי חֲסָרִים י"ד שָׁנִים, הֵא לְמַדְתָּ שֶׁאַחֲרַי שְׁקֵבֵל הַבְּרָכוֹת נִשְׁטָמַן בְּבֵית עֶבֶר י"ד שָׁנִים, אָבֵל לֹא נִעְנַשׁ בְּזָכוֹת הַתּוֹרָה; שֶׁהָרִי לֹא פָּרֵשׁ יוֹסֵף מֵאֲבִיו אֵלֶּה כ"ב שָׁנָה, דִּהְיִינוּ מִי"ז עַד ל"ט, כִּנְגֵד כ"ב שְׁפָרֵשׁ יַעֲקֹב מֵאֲבִיו וְלֹא כִבְדוֹ, וְהֵם כ' שָׁנִים בְּבֵית לָבָן וְשִׁתִּי שָׁנִים שֶׁשָּׁהָה בְּדֶרֶךְ, כְּדֻכְתִּיב וַיֵּכֶן לוֹ בֵּית וּלְמַקְנָהּ עֲשֹׂה סִכָּת, וּפֶר' רז"ל מִזֶּה הַפָּסוּק שֶׁשָּׁהָה י"ח חֲדָשִׁים בְּדֶרֶךְ – דְּבֵית הֵנָּה בִּימֹוֹת הַגִּשְׁמִים וְסִכָּת הָיוּ בִּימֹוֹת הַחֹמָה – וְלִחְשָׁבוֹן הַפָּסוּקִים שֶׁחֲשָׁבָנוּ לַעֲוִל מִשְׁפָּרֵשׁ מֵאֲבִיו עַד שֶׁיָּרֵד לְמִצְרַיִם שֶׁהָיָה בֶּן ק"ל שָׁנִים, שֶׁשָּׁם אָנוּ מוֹצְאִים עוֹד י"ד שָׁנִים – אֵלֶּה נִדְּאִי נִשְׁטָמַן בְּבֵית עֶבֶר בְּהִלְכָּתוֹ לְבֵית לָבָן לְלַמֵּד תּוֹרָה מִמֶּנּוּ, וּבִשְׁבִּיל זָכוֹת הַתּוֹרָה לֹא נִעְנַשׁ עֲלֵיהֶם וְלֹא פָּרֵשׁ יוֹסֵף מִמֶּנּוּ אֵלֶּה כ"ב שָׁנָה – מִדָּה כִּנְגֵד מִדָּה – ע"פ פֶּרֶשׁ"י יֵשֵׁן:

ויצא כט, כא. מלאו ימי. שְׁאֲמַרָה לִי אִמִּי, וְעוֹד מָלֹאוּ יְמֵי, שֶׁהָרִי אֵינִי בֶּן פ"ד שָׁנָה וְאִימָתִי אַעֲמִיד י"ב שָׁבָטִים?

וְהוּא שְׁאֲמַר וְאַבְרָאָה אֵלֵיָּהּ, וְהֵלֵא קֵל שְׁבָקִלִים אֵינֹו אוֹמֵר בֶּן? אֵלֶּה לְהוֹלִיד תּוֹלְדוֹת אָמַר בֶּן:

רש"י ס"פ נח. וימת תרח בחרן. לְאַחֲרַי שְׁיַצָּא אַבְרָם מִחָרָן וּבָא לְאַרְצָא כְּנַעַן, וְהָיָה שָׁם יוֹתֵר מִשְׁשִׁים שָׁנָה; שֶׁהָרִי כְּתוּב וְאַבְרָם בֶּן חֲמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחָרָן וְתֵרַח בֶּן שִׁבְעִים שָׁנָה כְּשֶׁנּוּלֵד אַבְרָם, הָרִי קמ"ה לְתֵרַח; כְּשֶׁיַּצָּא אַבְרָם מִחָרָן עָדִין נִשְׁאָרוּ מִשְׁנֹוֹתָיו הַרְבֵּה, וְלָמָּה הַקִּדִּים הִכְתוּב מִיתָתוֹ שֶׁל תֵּרַח לִיצִיאָתוֹ שֶׁל אַבְרָם? שֶׁלֹּא יֵהָא הַדְּבָר מִפְּרָסָם לִפְלִי וַיֵּאמְרוּ לֹא קִיָּם אַבְרָם אֶת כְּבוֹד אָבִיו, שֶׁהִנִּיחוֹ זָקֵן וְהֵלֵךְ לוֹ, לְפִיכָּה קָרָא הִכְתוּב מֵת, שֶׁהִרְשָׁעִים אָף בְּחַיֵּיהֶם קְרוֹיִים מֵתִים, וְהַצְדִּיקִים אָף בְּמִיתָתָם קְרוֹיִים חַיִּים, שְׁנֵאֲמַר וּבִנְיָהוּ בֶּן יִהוֹיָדָע בֶּן אִישׁ חַי (שְׁמוּאֵל ב' כ"ג):

(24) רא"ם ד"ה שני חיי שרה. וְהִתִּימָה מִהֶרֶםב"ן ז"ל שֶׁחֲשַׁב שֶׁהָרִב ז"ל דוֹרֵשׁ יִתּוֹרָא דְשִׁנָּה שִׁנָּה לְהִיקְשָׁא לְהַקִּישׁ בַּת ק' כֶּכֶת כ' וְבַת כ' כֶּכֶת ז' אִיךְ לֹא הִקְשָׁה לוֹ מִשְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה שְׁפִי' רש"י עֲצָמוֹ שֶׁכָּלֵן שׁוֹיִן לְטוֹבָה לְמָה לִי תִּפּוּק לִי מִשְׁנָה שִׁנָּה וְכֵן מָה שֶׁכָּתֵב עוֹד שְׁמָה שֶׁאֲמָרוּ בַּב"ר בַּת ק' כֶּכֶת כ' לְחֹטָא לֹא דָרְשׁוּ כֵן אֵלֶּה מֵיִתּוֹר הַלְשׁוֹן שֶׁחֲזַר וְאָמַר שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה שֶׁכָּלֵלָן וְהַשּׁוּהָ אוֹתָן אֲתִמָּהּ אִיךְ יוֹבֵן מִשְׁוִיֵּי הַשָּׁנִים בַּת ק' וְבַת כ' וְבַת ז' וְהֵלֵא אֵינִי בְּכָתוּב לֹא בַּת ק' וְלֹא בַת כ' וְלֹא בַת ז' אֵלֶּה בַּת קכ"ז שֶׁכָּלֵן סָךְ אֶחָד וְעוֹד שְׁהָז' שִׁנָּה אֵז הֵן הוּא' שֶׁאַחֲרַי הַק"כ וְהַכ' שִׁנָּה הֵן הַכ' שֶׁאַחֲרַי הַק' הַפֶּךְ הַמּוּבֵן מִן הַחֲלּוּק שֶׁל שִׁנָּה שִׁנָּה שֶׁאֵז הוּא' שִׁנָּה הֵן הוּא' שֶׁמִּשְׁנֹוֹלָדָה עַד הִיוּתָה בַּת ז' שֶׁהֵן בִּימֵי קִטְנוּתָהּ וְהַכ' שִׁנָּה הֵן הַכ' שֶׁמִּשְׁנֹוֹלָדָה עַד הִיוּתָה בַּת כ' שֶׁהֵן קוֹדֶם הַק' שָׁנִים וְמָה שֶׁהוֹצֵרֵךְ הַכְּתוּב לְזֶה בְּאַבְרָהָם וְשָׂרָה מְכַלֵּל שֶׁאֵר צְדִיקֵי עוֹלָם הוּא מִשּׁוֹם דְּאַבְרָהָם וְשָׂרָה הָיוּ גוֹיִם מִתְחַלְלָה וְהָיָה עוֹלָה עַל הַדַּעַת לוֹמֵר שֶׁמִּתְחַלְלָה הָיוּ רִשְׁעִים וְאַחֲרַי כֵּךְ הָיוּ צְדִיקִים לְפִיכָךְ הוֹצֵרֵךְ לוֹמ' שֶׁאֲעַפ"כ כָּל יְמֵיהֶם צְדִיקִים הָיוּ וְהַפֶּךְ זֶה גָבִי יִשְׁמַעֲאֵל שֶׁנִּכְתַּב בּוֹ שִׁנָּה בְּכָל כָּלֵל לְחֻלְק שְׁנֹוֹתָיו לוֹמֵר שֶׁלֹּא הָיוּ כָּלֵם שׁוֹיִם לְטוֹבָה אֵלֶּה מִתְחַלְלָה הָיָה נַעַר בְּלִי שׁוֹם חֹטָא וְאַחֲרַי כֵּךְ יֵצֵא לְתֵרַבּוֹת רַעָה וּבִסּוֹף יְמָיו חֲזַר בְּתוֹבָה מִפְּנֵי שֶׁהָיָה בְּנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם צְדִיקוֹ שֶׁל עוֹלָם וְהָיָה עוֹלָה עַל הַדַּעַת שֶׁגַּם זֶה כִּאֲבִיו לְפִיכָךְ הוֹצֵרֵךְ לְהוֹדִיעַנּוּ שֶׁלֹּא הָיוּ כָּל שְׁנֹוֹתָיו שׁוֹיִן לְטוֹבָה אֵלֶּה מִקְצַתָן בְּרִשְׁעָה וּמִקְצַתָן בְּתוֹבָה:

(25) וירא כא, ז. וַתֵּאמֶר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם הִנֵּינִיָּהּ כְּנִים שָׂרָה כִּי־יִלְדָתִי בֶּן לְזִמְגִיו.

רש"י ד"ה היניקה בנים שרה. ומהו בנים לשון רבים? ביום המשטה הביאו השירות בניהן עמהן והניקה אותם, שהיו אומרות לא ילדה שרה, אלא אסופי הביאה מן השוק:

רש"י לך לך יו, טז. וברכתיה. בהנחת שדים כשנצרכה לך ביום משטה של יצחק, שהיו מרגלים עליהם שהביאו אסופי מן השוק ואומרים בננו הוא, והביאה כל אחת בנה עמה ומנקתה לא הביאה, והיא הניקה את כלם; הוא שנאמר היניקה בנים שרה, ב"ר רמזו במקצת:

(26) תולדות כה, יט. אברהם הוליד את יצחק. על ידי שפכת הפתוב יצחק בן אברהם הןקק לומר אברהם הוליד את יצחק; לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו; מה עשה הקב"ה? צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם, והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק, וזהו שפכתוב פאן יצחק בן אברהם, שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק:

(27) פסיקתא דר"כ פ' שוש תשיש. כיון שילדה שרה אמנו את יצחק היו או"ה אומרים ח"ו לא ילדה שרה את יצחק אלא הגר שפחת שרה היא ילדה אותו מה עשה הקב"ה יבש דדי נשותיהם של או"ה והי ונושקות עפר רגלי' ואמרות לה עשי מצוה והיניקי בנים שלנו והי' א"א אומר אין זה שעה של הצנע קדשי שמו של הקב"ה שבי בשוק והיניקי ביניהם מטרוניות באות.

פסיקתא רבתי פרק מב. כל מה שהיו השלטונים והשלטונות מחסות את שרה וקוראים אותה עקרה עליהם הוא אומר אני ה' בניתי הנהרסות זה אברהם ושרה שהיו הרוסים.

(29) רש"י וירא כא, ב. ד"ה למועד אשר דבר אתו. ר' יודן ורבי חמא, רבי יודן אומר מלמד שנולד לט' חדשים, שלא יאמרו מביתו של אבימלך הוא, ור' חמא אומר לשבעה חדשים:

רש"י שם כ, טז. ולשרה אמר. אבימלך לכוּבדה כדי לפיסה, הנה עשיתי לך כבוד זה, נתתי ממון לאחייך שאמרתי עליו אחי הוא, הנה הממון והכבוד הנה לך כסות עינים: **לכל אשר אתך.** יכסו עיניהם שלא יקלוף, שאילו השיבותיה ריקנית, יש להם לומר לאחר שנתעלל פה החרזרה; עכשו שהצרכתי לכבוז ממון ולפיסה, יודעים יהיו שעל פרחי השיבותיה ועל ידי גס: **ואת כל.** ועם כל באי עולם: **ונכחת.** יהי לך פתחון פה להתנפם ולהראות

דברים גפרים הללו; ולשון הוכחה בכל מקום ברור דברים ובלע"ז אשפרו"ביר, ואנקלוס תרגם בפנים אחרים, ולשון המקרא כן הוא נופל על התרגום, הנה לך כסות של כבוד על העינים שלי ששלטו בך וכלל אשר אתך, ועל כן תרגמו נחזית יתיד ונת כל דעמה. ויש מ"א אכל ישוב לשון המקרא פרשתי:

(30) ב"מ פז עמוד א. (בראשית כא, ז) ותאמר מי מלל לאברהם הניקה בנים שרה כמה בנים הניקה שרה אמר רבי לוי אותו היום שגמל אברהם את יצחק בנו עשה סעודה גדולה היו כל אומות העולם מרגלים ואומרים ראיתם זקן וזקנה שהביאו אסופי מן השוק ואומרים בנינו הוא ולא עוד אלא שעושין משתה גדול להעמיד דבריהם מה עשה אברהם אבינו הלך וזימן כל גדולי הדור ושרה אמנו זימנה את נשותיהם וכל אחת ואחת הביאה בנה עמה ומניקתה לא הביאה ונעשה נס בשרה אמנו ונפתחו דדיה כשני מעיינות והניקה את כולן ועדיין היו מרגלים ואומרים אם שרה הבת תשעים שנה תלד אברהם בן מאה שנה יוליד מיד נהפך קלסתר פנים של יצחק ונדמה לאברהם פתחו כולם ואמרו (בראשית כה, יט) אברהם הוליד את יצחק.

תנחומא תולדות. בא וראה כח השלום שבעה שנתלטלה שרה מיד פרעה ליד אבימלך ונתעברה ביצחק היו או"ה אומרים הלבן מאה שנים יולד אלא היא מעוברת מאבימלך או מפרעה חשד בלבו של אברהם על אלו הדברים מה עשה הקב"ה אמר למלאך הממונה על יצירת הולד עשה כל איקונין שלו כדמות אביו כדי שיעידו הכל שהוא בנו של אברהם אלה תולדות יצחק. למה חזר ואמר אברהם הוליד את יצחק אלא שהיו מרגלים אחריהם ואומרים אפשר זקן בן מאה שנה וזקנה בת תשעים שנה מולידין אין זה בנה אלא שהביאה אותו מן השוק וכן אתה מוצא בשעה שגמל אברהם את יצחק עשה משתה וזימן כל גדולי המלכות אף שרה קראה כל נשותיהם לסעודה מה עשו אותן הנשים עכשיו עכשיו יודע הדבר אם הוא בנה ואם לאו כל אחת ואחת הביאה בנה עמה ולא הביאה מיניקתה מיד היו הבנים בוכים וכל אחת אומרת שכחתי ולא הבאתי מיניקתי באותה שעה הי' שופע ויורד חלב מדדי" של שרה ונטלה כל בניהם והיניקה אותם.

(32) רש"י כה, ט. יצחק וישמעאל. מכאן שעשה ישמעאל תשובה והוליד את יצחק לפניו, והיא שיבה טובה שנאמר באברהם (בראשית רבה):

רש"י כב, א. ד"ה ויהי. וְגַ"א אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל יִשְׁמַעְאֵל, שֶׁהָיָה מִתְפָּאֵר עַל יִצְחָק שֶׁמָּל בֶּן י"ג שָׁנָה וְלֹא מִתָּה, אָמַר לוֹ יִצְחָק בְּאָבֶר א' אֶתְהָ מִיִּרְאֵנִי? אֵלּוּ אָמַר לִי הַקָּב"ה זָבַח עֲצָמָךְ לִפְנֵי, לֹא הָיִיתִי מֵעַכְבָּ.

ריב"א עה"ת ריש פרשתינו. והר"ר אליקים תי' דגבי ישמעאל נמי איכא למידרש שהרי עשה תשובה בסוף ימיו כדפרישית בסוף הסדרה ואמרינן בימא בפרק בתרא העושה תשובה מאהבה זדונותיו נעשו לו כזכי.

משכיל לדוד. וכן גבי ישמעאל כתב כך קרא לאשמועינן היא גופא שהשיב בתשובה כל זדונות נעשות כזכיות ונמצא כאלו הרבה זכרית כל ימיו שכל העבירות זכיות הנה אחר התשובה ורש"י לא חש להאריך ולבאר כן גבי ישמעאל דמילא מובן זולת רמזו במ"ש ויגווע לא נאמר גויעה אלא בצדיקים ומיהו.. לפי מדרגתו קמ"ל קרא דאותה מדרגה שהגיעה בסוף ימיו שעשה תשובה מעלה עליו הכתוב כאלו כל ימיו ה' כן באותה מדרגה.

(34) נח ז, ד. רש"י ד"ה כי לימים עוד שבעה. אלו ז' ימי אָבֶלֶוֹ שֶׁל מִתּוֹשֶׁלַח הַצִּדִּיק שֶׁחָס הַקָּב"ה עַל כְּבוֹדוֹ וְעַכְבָּ אֶת הַפְּרָעוֹת. צָא נִחְשָׁב שְׁנוֹתָיו שֶׁל מִתּוֹשֶׁלַח וְתִמְצָא שֶׁהֵם כְּלִים בִּשְׁנַת ת"ר שָׁנָה לַחֲסִי נח (סנה"ק"ח):

(35) מגילה יז. ד"ה למה נמנו שנותיו של ישמעאל - מה לנו למנות שנות הרשעים:

(36) יריעות שלמה פרק כה פסוק יז. יז בד"ה כדי לייחס שנותיו נ"ב והנראה בעיני מ"ה כתב שנה בכל א' כדי להודיע שלא נמני לעצמו אלא לייחס בו מניין וחשבון אחר ודוק מהרש"ל.

(38) לך לך טו, טו. רש"י ד"ה תקבר בשיבה טובה. בְּשָׂרוֹ שִׁיעֲשֶׂה יִשְׁמַעְאֵל תְּשׁוּבָה בְּיָמָיו, וְלֹא יֵצֵא עֲשׂוֹ לַמִּרְבוֹת רָעָה בְּיָמָיו; וּלְפִיכָךְ מֵת ה' שָׁנִים קִדְּם זְמַנּוֹ, וְבוֹ בְּיוֹם מָרְד עֲשׂוֹ:

פרשתינו רש"י ד"ה כה, ט. יצחק וישמעאל. מִכָּאֵן שִׁיעֲשֶׂה יִשְׁמַעְאֵל תְּשׁוּבָה וְהוֹלִיךְ אֶת יִצְחָק לִפְנָיו, וְהָיָ שִׁיבָה טוֹבָה שֶׁנֶּאֱמַר בְּאָבֶרָהֶם (בראשית רבה):

(40) רש"י וירא כב א. וְגַ"א אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל יִשְׁמַעְאֵל, שֶׁהָיָה מִתְפָּאֵר עַל יִצְחָק שֶׁמָּל בֶּן י"ג שָׁנָה וְלֹא מִתָּה, אָמַר לוֹ יִצְחָק בְּאָבֶר א' אֶתְהָ מִיִּרְאֵנִי? אֵלּוּ אָמַר לִי הַקָּב"ה זָבַח עֲצָמָךְ לִפְנֵי, לֹא הָיִיתִי מֵעַכְבָּ.

שם פסוק ג. ד"ה את שני נערי. יִשְׁמַעְאֵל וְאֶלְעָזָר, שְׁאִין אָדָם חָשׁוּב רְשָׁאֵי לְצִאת לְדָרֶךְ בְּלֹא ב' אָנְשִׁים (בראשית רבה), שָׁאֵם יִצְטָרֵךְ הָאֶחָד לְנִקְבֵּיו וְיִתְרַחֵק, יִהְיֶה הַשָּׁנִי עִמּוֹ:

רש"י תולדות כה כ. ד"ה בן ארבעים שנה. שֶׁהָרִי בְּשָׂבָא אָבֶרָהֶם מִהֵר הַמּוֹרֵה גִּתְבִּשָׁר שְׁנוֹלְדָה רִבְקָה, וְיִצְחָק הָיָה בֶּן ל"ז שָׁנָה, שֶׁהָרִי בּוֹ בְּפָרֶק מִתָּה שָׁרָה, וּמִשְׁנוֹלֵד יִצְחָק עַד הַעֲקֵדָה שְׁמִתָּה שָׁרָה, ל"ז שָׁנָה הָיוּ – פִּי בַת צ' הָיְתָה כְּשֶׁנּוֹלֵד יִצְחָק, וְבַת קכ"ז כְּשֶׁמִּתָּה – שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי חֲסִי שָׁרָה וְגו' הָרִי לְיִצְחָק ל"ז שָׁנִים, וְבוֹ בְּפָרֶק נּוֹלְדָה רִבְקָה; הַמִּתִּין לָהּ עַד שֶׁתֵּהָא רְאוּיָה לְבִיָּאָה ג' שָׁנִים וְנִשְׁאַה:

לך לך יז כה. וְיִשְׁמַעְאֵל בְּנּוֹ בֶּן־שָׁלֹש עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּהַמְלֹוֹ אֶת בְּשָׂר עָרְלָתוֹ:

שם כא. וְאֶת־בְּרִיתִי אֲקִים אֶת־יִצְחָק אֲשֶׁר תִּלְד לָךְ שָׁרָה לְמוֹעֵד הַזֶּה בְּשָׁנָה הָאֲחֵרָת:

(41) פרשתינו כה יז. וְאֵלֶּה שְׁנֵי חֲסִי יִשְׁמַעְאֵל מֵאֶת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים וַיִּגָּע וַיָּלֶמֶת וַיֵּאֱסֹף אֶל־עַמּוֹ:

רש"י שם ד"ה ויגוע. לֹא נֶאֱמָרָה גּוֹיְעָה אֲלֹא בְּצִדִּיקִים:

(44) לך לך טז יב. וְהוּא יִהְיֶה פָּרָא אָדָם יָדוּ בְּכָל יוֹם כָּל בֶּן וְעַל־פְּנֵי כָל־אֲחָיו יִשְׁכֹּן:

(45) ויצא כט י. וַיְהִי כְּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת־רָחֵל בַּת־לָבָן אֲחִי אִמּוֹ וְאֶת־צָאן לָבָן אֲחִי אִמּוֹ וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב וַיִּגַּל אֶת־הָאָבֶן מֵעַל־פִּי הַבָּאָר וַיִּשָּׁק אֶת־צָאן לָבָן אֲחִי אִמּוֹ:

רש"י שם ד"ה ויגש יעקב ויגל. כָּמִי שֶׁמַּעֲבִיר אֶת הַפֶּקֶק מֵעַל פִּי צְלוֹחִית; לְהוֹדִיעָךְ שֶׁפָּחוּ גְדוֹל (בראשית רבה):

(46) נדרים לח עמוד א. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִין הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מַשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ אֲלֵא עַל גְּבוּר וְעֲשִׂיר וְחָכְם וְעָנִי, וְכוּלָן מִמְּשָׁה. גְּבוּר, דְּכַתִּיב: "וַיִּפְרֹשׁ אֶת הָאֵהָל עַל הַמִּשְׁכָּן",

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ז הלכה א. מִיסוּדֵי הַדָּת לִידַע שֶׁהָאֵל מְנַבֵּא אֶת בְּנֵי הָאָדָם. וְאִין הַנְּבוּאָה קִלְהָ אֲלֵא עַל חָכְם גְּדוֹל בְּחֻמָּה, גְּבוּר בְּמַדּוּתִיו, וְלֹא יֵהָ יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּדָבָר בְּעוֹלָם אֲלֵא הוּא מִתְגַּבֵּר בְּדַעְתּוֹ עַל יִצְרוֹ תָּמִיד.

(47) רש"י ס"פ תולדות. אחות נביות. ממשמע שנאמר בת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות? אלא למדנו שמת ישמעאל משיעדה לעשו קדם נשואיה והשיאה נביות אחיה, ולמדנו שהיה יעקב באותו הפרק בן ס"ג שנים, שהרי ישמעאל בן ע"ד שנים היה כשנולד יעקב, י"ד שנה היה גדול ישמעאל מיצחק, ויצחק בן ס' שנה בלדת אותם הרי ע"ד, ושנותיו היו קל"ז, שנאמר ואלה שני חיי ישמעאל וגו', נמצא יעקב כשמת ישמעאל בן ס"ג שנים היה, ולמדנו מכאן שנטמן בבית עבר י"ד שנה ואחר כך הלך לחרו, שהרי לא שהה בבית לכן לפני לדתו של יוסף אלא י"ד שנה, שנאמר עבדתיך ארבע עשרה שנה בשתי בנותיך ושש שנים בצאנך, ושכר הצאן משנולד יוסף היה, שנאמר ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו'; ויוסף בן ל' שנה היה כשנולד, ומשם עד שירד יעקב למצרים ט' שנים, ז' של שבע וב' של רעב, ויעקב אמר לפרעה מי שני מגורי שלשים ומאת שנה – צא וחשב י"ד שלפני לדת יוסף ושלשים של יוסף ותשע משנולד עד שבא יעקב, הרי נ"ג, וכשפרש מאביו היה בן ס"ג, הרי קי"ו, והוא אומר שלשים ומאת שנה, הרי חסרים י"ד שנים, הא למדת שאחר שקבל הברכות נטמן בבית עבר י"ד שנים, אבל לא נענש בזכות התורה; שהרי לא פרש יוסף מאביו אלא כ"ב שנה, דהינו מי"ז עד ל"ט, כנגד כ"ב שפרש יעקב מאביו ולא כבדו, והם כ' שנים בבית לכן ושתי שנים ששהה בדרך, כדכתיב ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכת, ופר' רז"ל מזה הפסוק ששהה י"ח חדשים בדרך – דבית הנה בימות הגשמים וסכת הו' בימות החמה – ולחשבון הפסוקים שחשבונו לעיל משפרש מאביו עד שירד למצרים שהיה בן ק"ל שנים, ששם אנו מוצאים עוד י"ד שנים – אלא נדאי נטמן בבית עבר בהליכתו לבית לכן ללמד תורה ממנו, ובשביל זכות התורה לא נענש עליהם ולא פרש יוסף ממנו אלא כ"ב שנה – מזה כנגד מזה – ע"פ ברש"י יושן:

(48) רש"י תולדות כה כב. ויתרוצצו. ע"כ המקרא הנה אומר דרשני, שסתם מה היא רציצה זו וכתב אם פן למה זה אנכי? רבותינו דרשוהו לשון ריצה; כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרפס לצאת, עוברת על פתח עבודת אלילים, עשו מפרפס לצאת. דבר אחר מתרוצצים זה עם זה ומריבים בנחלת שני עולמות.

(49) חיי שרה כד ה. ואם לא תאבה האשה ללכת אחריה ונקית משבעתי זאת רק את-בני לא תשב שמה:

רש"י ד"ה ונקית משבועתי וגו'. נקח לו אשה מבנות ענר אשכול וממרא:

רמב"ן עה"פ. ונקית משבועתי זאת לא הרשה אותו לקחת לו אשה מבנות כנען אבל שיהיה הוא פטור וה' הטוב בעיניו יעשה ורש"י כתב (רש"י על בראשית כ"ד:ח) וקח לו אשה מבנות ענר אשכול וממרא ואם כנענים הם חלילה לו ובאמת שהם מזרע כנען שהכתוב אומר (בראשית י"ד:יג) ממרא האמורי אחי אשכול ואחי ענר ובבראשית רבה (בראשית רבה נ"ט:ח) אמרו אשר לא תקח אשה וגו' הזהירו בבנות כנען ענר אשכול וממרא כי עליהם אמר "אשר אנכי יושב בקרבו" כי הוא לא היה יושב בכל הכנעני כי עמים רבים היו אבל הזהיר על אלה בעלי בריתו וכל שכן על האחרים אבל ונקית משבועתי שיהיה הוא פטור ואברהם הוא היודע ביצחק הצדיק שישמע לאביו ושיזהר בהם וילך לו אל ישמעאל או ללוט ויתר העמים ויתכן כי "משבועתי זאת" רמז למה שאמר ולקחת אשה לבני משם כי אולי היתה השבועה על הכל ולא ירמוז לאשר אמר לו לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני וזה טעם "זאת" ולכך אמר העבד ואפנה על ימין או על שמאל (בראשית כ"ד:מ"ט) ולא אמר "אשובה לי":

שם מט. ועתה אם-ישלכם עשים חסד ואמת את-אדוני הגידו לי ואם-לא הגידו לי ואפנה על-ימין או על-שמאל:

רש"י שם. על ימין. מבנות ישמעאל: על שמאל. מבנות לוט, שהיה יושב לשמאלו של אברהם:

(50) לקוטי שיחות חלק טו עמוד 149. און ביים סיום הסדרה איז די תורה מוסיף נאך א גרעסערן עילוי אין דעם - אז די העכערקייט פון אידן איז אפילו לגבי די תולדות פון אברהם, און דאס איז אין אן אופן אז די תולדות האבן קיין תפיסת מקום ניט - נאכדעם ווי די תורה דערציילט אז ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה" און ותלד לו גו" - זאגט דער פסוק, ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הפלגשים גו' נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו גו"; און עד"ז בשייכות צו בני ישמעאל אז כאטש זיי זיינען תולדות ישמעאל בן אברהם, איז אבער די תורה גלייך מוסיף ומדגיש אשר ילדה הגר המצרית שפחת שרה, אז ישמעאלים מציאות (מיט זיינע תולדות" עד סוף כל הדורות) איז ילדה שפחת שרה, ניט קיין ערך צו יצחק בן שרה. און דאס איז די כללות'דיקע שייכות פון די ענינים וואס ריידן זיך אין דער סדרה צום נאמען פון דער סדרה חיי שרה" ווייל

אין זיי איז מודגש דער אויפטו פון איר עבודה (וואָס דאָס
איז אין אמת'ער חיים"): אַרויס־ ברענגען די הבדלה און
ניט ערך צווישן יצחק און ישמעאל, אידן און אַ ניט אידן.